

Ante Šoljić

Državni arhiv Dubrovnik
Sv. Dominika 1
Dubrovnik

ZA VJEČNO PAMĆENJE (Zaštita službenih spisa u Dubrovačkoj Republici prema izvornim svjedočanstvima)

UDK 930.253(497.5 Dubrovnik)"14/15"

Stručni članak

Autor u članku prikazuje niz izvornih dokumenata Državnog arhiva u Dubrovniku, koji su bitno pridonijeli sadržajnosti i postojanosti povijesnog pamćenja, sprječavanju njegova uništenja te – u slučajevima oštećivanja ili otuđivanja dokumenata – njihovu spašavanju i povratu.

Ključne riječi: Dubrovačka Republika, arhivsko gradivo, 15-15. st.

O dubrovačkom arhivu pisano je puno puta i iz različitih perspektiva¹. Pregledan prikaz njegova razvoja ipak još ni izdaleka nemamo, a tko zna kada ćemo ga i imati. Ni ovaj pokušaj nema tako dalekosežnu ambiciju. No čini mi se da je opravdano upravo u ovoj godini reći nešto više o trajnoj brizi dubrovačke vlasti za zaštitu službenih spisa i knjiga. Navršilo se, naime, 500 godina od isprave kojom jedan od najvršnjih dubrovačkih notara, Bartolomej de Sfondratis iz Kremone, ovlašćuje svećenika Ivana Šimunova da vrši službu notara i "redovitog suca"². Ujedno se

¹ Osobito su vrijedni prilozi Z. Šundrice, B. Stullija, G. Čremošnika i V. Foretića. Za ovu temu najiscrpniji je članak Z. Šundrice, Kako je nastala i kako je sačuvana bogata arhivska građa Dubrovačkog arhiva, *Arhivist*, Beograd 1979, br. 1-2, str. 23-36.

² Ne bih se usudio davati decidan sud o tomu što B. de Sfondratis podrazumijeva pod izrazom "iudex ordinarius". No ovdje je bitno ono što on govori i čini "investiturom" u službu notara.

navršilo 400 godina od senatske odluke o dogotavljenju arhiva. Poticaj za izdavanje ovih i još nekoliko posebno značajnih dokumenata dubrovačkog arhiva konačno je dalo nedavno savjetovanje o *destrukciji i rekonstrukciji povijesnog pamćenja*, održano upravo u Dubrovniku od 5. do 6. studenoga 1999.

Iznimnu vrijednost i bogatstvo dubrovačkog arhiva nije potrebno isticati. Pogrešno je, međutim, smatrati da se to bogatstvo ima zahvaliti besprijekornim odnosom prema ispravama uz iznimnu sreću da oni nisu uništeni, kao što je npr. u II. svjetskom ratu uništen napuljski arhiv. Dapače, osim katastrofalnog potresa 1667, i u Dubrovniku su puno puta stradali brojni dokumenti. Da nije bilo niza požara, tko zna koliko bi bogatstvo bilo sačuvano u državnim uredima te kod benediktinaca, franjevac i drugih. I sama dubrovačka vlast s predumišljajem je uništila mnoštvo tajnih dokumenata, koji bi naravno danas bili posebno vrijedni i zanimljivi. Kao što će se vidjeti iz dokumenata, bilo je i drugih načina destrukcije povijesnog pamćenja: nemarom, krađom pa čak i pasjim apetitom. Da je uza sve to dubrovački arhiv tako jedinstvena banka povijesnih podataka zahvaljujemo tomu, što je ovdje i prije svega *konstituirana* iznimno sadržajna memorija.

Vrsni i savjesni notar T. de Savere vrijednim je radom 1277. udario solidne temelje dobrom vođenju knjiga te razdvojio notarijat od kancelarije. U Statut grada, redigiran 1272, dopunjan nizom naknadnih odredaba, unesena je i jedna za povijesno pamćenje sretno produktivna odredba, da se svaka transakcija čija vrijednost premašuje 10 perpera, mora zaključiti pred notarom. Upravo ta sretna kombinacija: angažiranje profesionalnih notara i zaštita poslovanja, osigurala je specifičnu vrijednost dubrovačkoga arhiva.

Naravno, Republika si nije mogla priuštiti profesionalne notare i za mjesne kancelarije izvan Grada. Tu su i dalje notarske poslove mogli obavljati klerici, pa spomenuta isprava B. de Sfondratisa svjedoči da su klerici još dugo služili i kao notari na izvangradskim područjima, a Dubrovnik je stalno nastojao širiti ta područja kupovinom teritorija od okolnih vladara. Klerici su očito bili zainteresirani za povlasticu vršenja notarske službe, pogotovo kad su uz to dobivali ovlast imenovanja drugih notara. U jednom registru povlastica koji se nekoć nalazio "u velikom ormaru" u riznici (danas je unutar arhiva Dubrovačke Republike signiran kao 27. svezak serije "Privilegiji"), u popisu papinskih isprava, na foliju 4, pod brojem 24 navode se "quatro priuileggii ottenuti in Roma da quatro preti da poter crear notari et legitimar bastardi". Nažalost nisu navedena ni imena tih svećenika, a ni godine izdavanja isprava.

Bartolomejeva isprava predstavlja pravu filozofiju notarijata, pa zaista za služuje da ju se o 500-toj obljetnici ne samo spomene nego i objavi.

Dokument iz 1503. u izvjesnom je smislu začetak arhivske "vanjske službe" u Dubrovniku. Riječ je, naime, o intervenciji svjetovne vlasti u posao nadbiskupske kancelarije. Konstatira se da se u toj kancelariji – *za razliku od notarijata i kancela-*

rije Republike – službenim spisima i knjigama loše upravlja. Da bi se u svezi s tim stanje popravilo, Senat u suglasnosti s ordinarijatom, odlučno utvrđuje pravila čuvanja, zaštite i korištenja službenih spisa i knjiga nadbiskupske kancelarije, a sebi pridržava pravo imenovanja jednoga savjesnog svećenika koji će za to biti zadužen.

Usprkos čestim poticajima, pa i sustavnim mjerama, uz ostalo i kaznenim, za savjesno čuvanje službenih knjiga povremeno u gradivu Arhiva Republike nailazimo i na ozbiljne pritužbe zbog velikih propusta u njihovoj zaštiti. Znalo ih se držati u neredu, premještati, pa i neovlašteno iznositi. To je 1557. poprimilo dramatične razmjere i izazvalo pravu uzbunu. Ustanovilo se, naime, da nedostaju neke knjige prodaja i presuda, što je naravno ocijenjeno kao veoma štetno. Tim povodom gradski su providnici po nalogu Senata predložili niz mjera za saniranje stanja u notarijatu i kancelariji. One su uključivale preuređenje prostora u kojemu se drže službene knjige, zatim režim čuvanja i korištenja, imenovanje dvaju pomoćnika u tim dvjema službama, koji će brinuti o tomu da se svaka knjiga nakon uporabe odmah vrati na svoje mjesto, da nitko osim taksativno nabrojanih službenika ne može ulaziti u prostor gdje se čuvaju službene knjige. Zapriječena je i visoka kazna za prekršitelje, to jest i osobama koje bi neovlaštene ušle u prostor za knjige, a i pomoćnicima koji su bili zaduženi da to ne dopuste. Zaključno je donesena važna zabrana: ubuduće se u spremištu ispod prostorije za službene knjige ne smije držati prah za lumbarde, što se do tada zlouporabom prakticiralo.

Jedna od knjiga prodaja što su 1557. bile izgubljene, nađena je tek 1582! Povodom toga u nju je unesena sažeta napomena "ad perpetuam memoriam", koja pronalaznje knjige označuje kao doista providonosni događaj te dodaje i to, da je nakon pronalaznja knjiga prevezana, jer je bila u lošem stanju³.

Osim nemara, koji je u spomenutom nestanku knjiga bio dosta vjerojatan uzrok, u međuvremenu je *destrukcijom memorije* zaprijetilo nešto daleko zloćudnije. Naime, Senat 1576. ustanovljuje da su nestale čak tri važne knjige: knjige dugova iz notarijata te knjige raznih predmeta i "aptagi" iz kancelarije⁴. Očito se radilo o ciljanim otuđivanju knjiga. 5. siječnja 1576. vrtoglavo visokom nagradom Senat je motivirao prijavu krađe. Kradljivac je doista prijavljen, pa je Nikola Rofe osuđen na smrt vješanjem.

Ova akcija jest urodila plodom, ali ne onako brzo kako je *zaključio* – inače izvanredno temeljiti Z. Šundrica, koji se poziva na informaciju M. Pantića. Naime, po Šundrici je već nakon devet dana, tj. 14. siječnja te godine krivac po odluci Senata

³ Još je tridesetak godina ranije, 21. listopada 1525. Senat odobrio Knezu i Malom vijeću sve potrebne troškove za popravak, prevezivanje i opremu knjiga notarijata i kancelarije. Usp. navedeni članak Z. Šundrice, str. 28.

⁴ Značenje "aptaga" objašnjava V. Foretić u "Prijegledu stanja fondova, zbirki i skupina Državnog arhiva u Dubrovniku na dan 22. travnja 1955", *Arhivist*, Beograd, br. 2/1955.

osuđen na smrt vješanjem. Ovo pogrešno navođenje ne spominjem iz zluрадosti (Z. Šundrica bio je uzor akribije), nego upravo zato što je spomenuti *zaključak* intimno povezan s onim što je B. de Sfondratis tako zgodno označio kao "labilnost smrtičke memorije". U ostalomu je Šundričino izvješće posve vjerno. Čitanjem siječanjских odluka sva tri vijeća ustanovio sam da se ni u jednoj od njih ne spominje počinitelj ove krađe, a pretražio sam – opet uzalud – i sudbene predmete iz dotičnog razdoblja. Konačno sam, pregledom senatskih odluka u nastavku iste godine, ustanovio da je Senat doista donio odluku o kojoj govori Šundrica, ali ne 14. siječnja nego 14. lipnja!⁵ Nameće mi se objašnjenje da Pantićeva informacija nije bila usmena nego pismena, pa da je vjerojatno predmetni nadnevak Pantić nečitko zapisao kao "14. jun" te ga je Šundrica odgonetnuo kao "14. jan". Zato je Senat u odluci o dogotavljenju arhiva iz 1599. s razlogom zahtijevao da sve dubrovačke povlastice prepíše netko s *čitkim rukopisom!*

Ova bi afera mogla dati potku za sadržajan krimić. Kako u to vrijeme za ovu krađu zacijelo nije bilo "kolekcionarskih" pobuda, bit će da je kradljivac Nikola Rofe trebao uništiti tragove nečijih zaduženja. Bilo bi prezahtjevno danas utvrđivati čiji je to konkretno bio interes. Ali je dodatno zanimljiv nastavak afere: iako je prokazivač, Ivan Božov – Ioannes Natalis – bio zaštićen tajnom, on je svojevrijedno javno otkrio svoj identitet, obraćajući se Senatu sa zahtjevom da iskoristi svoju povlasticu uvođenja u Grad dvojice krivaca za "obično ubojstvo"⁶, uz dragovoljno odricanje novčane nagrade od čak 1.000 dukata! Netko je zacijelo imao interesa da ga nagovori na ovo odricanje.

Istoga dana, 24. kolovoza 1576, kad je u Senatu usvojena njegova molba, Ivan Božov svoje pravo – u nazočnosti dvaju svjedoka – ustupa Franu Frana Lukareviću. Međutim, već sljedećeg dana, 25. kolovoza, isti Ivan Božov – sada pred tri svjedoka – ustupanju Franu Lukareviću nameće stroge uvjete i ograničenja. Opet istoga dana Ivan Božov daje novu izjavu – pred čak pet svjedoka – da je prethodna izjava tog datuma data pod pritiskom Junija Mihova Bobaljevića. Ni tu, međutim, zapletu nije kraj: 25. rujna iste godine Frano Lukarević dvaput dobivenu povlasticu ustupa Tomu Pavla Sorkočevića, a 18. veljače 1577. Sorkočević je ustupa upravo Juniju Bobaljeviću ("licet absentī, sed tamquam presentī"), kojega je Ivan Božov bio okrivio kao nasilnog iznudača. Konačno, sljedećeg dana, 19. veljače 1577. Junije Bobaljević dobivenu povlasticu preko notara ustupa po pola "absentibus et tamquam presentibus" Petru Paskovu Sorkočeviću i Franu Lukareviću (onomu, dakle, kojemu je

⁵ Zanimljivo je da se i u ovom slučaju "obrane memorije" pojavljuje kao dubrovački kancelar jedan predstavnik kremonske obitelji Sfondratisa: kancelar Nikola de Sfondratis priopćio je krivcu senatsku presudu.

⁶ "Simplex homicidium" prevodim kao obično ubojstvo, što znači da je bez otežavajućih kvalifikacija, kakve bi imalo ubojstvo dužnosnika i sl. Za ovu sugestiju zahvalan sam Nelli Lonza.

Ivan Božov najprije prepustio svoju povlasticu). Ukratko, senatska velikopotezna odluka usmjerena na povrat važnih uredskih knjiga pokrenula je dalekosežnu i hektičnu trgovinu povlasticom pomilovanja dvojice počinitelja "običnog ubojstva".

Godine 1599. Senat je donio uredbu o dogotovljenju arhiva⁷. U stvari se radilo o nastojanju da se kompletiraju takozvane kopijalne knjige dubrovačkih povlastica. Arhivistički je doduše zanimljivo da se u ovoj relativno kratkoj uredbi dosta sustavno razlučuju *povlastice* od drugih *spisa i pisama*. Također valja uočiti da se u ovoj uredbi izrazita briga posvećuje *sređivanju* isprava i knjiga po utvrđenim načelima. I ta su načela arhivistički zanimljiva; iako tada arhiv nije imao današnje funkcije, značajno je da su isprave i knjige trebale biti razvrstane na svoj način *po provenijenciji*, koja dakako nije artikulirana po institucijama. U zasebne knjige trebalo je prepisati povlastice dobivene u Rimu, Ugarskoj, Španjolskoj (zajedno s Napuljem i Sicilijom), Turskoj te od drugih vladara (ove su povlastice, kao manje značajne, mogle biti sve u jednoj knjizi).

Jedna *ad hoc* intervencija Senata iz 1777. čini mi se također vrijednom objavljivanja, iz dva razloga. Prvo kao kuriozum: teško je dokučiti kako su se službene kancelarijske knjige domogli psi, osim ako je pergamena bila još dovoljno svježa, pa je pse privukao njezin miris. Drugi, meritorniji razlog jest promptna i temeljita intervencija Senata usmjerena na *rekonstituciju memorije*.

Dokumenti

Dokumenti se donose kronološkim redom, prvo transkripcija, zatim prijevod na hrvatski (izuzetak čini napomena iz 1582, jer je vezana za knjige iz 1557). Mislim da obje verzije zaslužuju objavljivanje: izvornik ima dokumentarnu vrijednost, koja se ne može u svim svojim aspektima zrcaliti u prijevodu, a prijevod je potreban zato što se danas ne može očekivati da svi čitatelji poznaju latinski i (stariji) talijanski jezik.

Sva su isticanja moja.

13/11/1499

Diversa notarie 79/54-55

Quoniam ad saluanda que inter mortalium uota contrahuntur sunt instrumenta fide digna auctoritate uallata quamplurimum opportuna solers humane nature sagacitas mortalium memorie labilitate pensata: ne quae inter contrahentes aguntur obliuionis

⁷ "de conficiendo archiuo". Od više mogućih značenja glagola "conficere" u ovom je slučaju teško odabrati neko koje bi adekvatno izrazilo taj čin; ne može se raditi o osnivanju, s obzirom da je arhiv faktički postojao već stoljećima, iako se ovdje, koliko je poznato, u Dubrovniku po prvi put rabi izraz "arhiv".

defectui subiacerent tabellionatus officium adinuenit per quod contrahentur uota scripturae publicae ministerio *longum seruantur in euum*. Eapropter nouerint uniuersi presens instrumentum publicum inspecturi quod nobilis uir dominus Bartholomeus de Sfondratis de Cremona Magister Regiminis Ragusii secretarius, Sacri Imperii fidelis dilectus, in quem de imperiali plenitudine potestatis creandorum tabellionum et iudicum ordinariorum emanauit auctoritas prout ex indulto eidem super hoc ab Imperiali culmine priuilegio cernitur euidenter per literas patentes Serenissimi et Excellentissimi domini, domini Federici tercii Romanorum Imperatoris semper Augusti roboratas sigillo magno pendenti prefati domini Imperatoris sub datis in opido Gretz die nona mensis februarii anno domini millesimo quadringentesimo septuagesimo octauo regnorum uero prelibati Serenissimi principis Romani trigesimo octauo Imperii uigesimo sexto, Hungarie uero decimonono, uolens eiusdem auctoritatis gratiam in subiectos Imperii fide dignos presertim habiles et idoneos refundere et tabellionum ac iudicum ordinariorum munerum ampliari, inspecta habilitate et fidei puritate honesti sacerdotis Iohannis Simonis de Zupana clerici Ragusini coram ipso domino Bartholomeo comite flexis genibus humiliter constituti et deuotissime postulantis ab eo notarie et iudicatus ordinarii priuilegio decorari, omni modo, uia, forma et iure quibus melius potuit eundem presbiterum Iohannem Simonis auctoritate eadem a sacro Romano Imperio prelibato concessa publicum et auctenticum notarium seu tabellionem et iudicem ordinarium creauit et fecit, et eidem Notariatus seu tabellionatus et iudicatus ordinarii officium et dignitatem dedit, contulit et concessit, ipsumque deuote et humiliter suscipientem auctoritate Imperiali prelibata per penam et calamarum quae in ipsius manibus posuit et per impositionem annuli ad digitum eius manus legitime et solemniter inuestiuit, allape percussione secuta in signum humilitatis et tolerantiae dando et concedendo, ac dedit et concessit dictus dominus Bartholomeus comes auctoritate premissa dicto presbitero Iohanni presenti, petenti et humiliter suscipienti, quod possit per totum Romanum Imperium facere conscribere et publicare contractus, instrumenta, iudicia, testamenta et ultimas uoluntates et quecumque iudiciorum acta ac orphanis alimenta decernere, emancipare, adoptare et arrogare uolentibus ac exemplificationibus scripturarum et instrumentorum insinuationibus, emancipationibus, adoptionibus, arrogationibus et quibuscumque contractibus, cartis et scripturis dictam iudicatus ordinarii dignitatem requirentibus et exigentibus et ad eum petentibus decreta et auctoritates interponere et praestare: et cetera alia facere et publice exercere quae ad officium publici notarii seu tabellionis et iudicis ordinarii pertinere et spectare noscuntur. Qui presbiter Iohannes prefato domino Bartholomeo comiti uice et nomine sacri Romani Imperii ac suo et pro ipso sacro Romano Imperio ac se debitum fidelitatis corporale et proprium prestitit iuramentum iurauitque dictus presbiter Iohannes ad sancta dei euangelia tacto pectore suo et in manibus prefati domini Bartholomei comitis, quod instrumenta tam publica quam priuata, ultimas uoluntates quaecumque iudiciorum acta et omnia et singula quae sibi ex debito dictorum officiorum facienda occurrent et scribenda, iu-

ste, pure et fideliter omni simulatione et machinatione, ac falsitate et dolo remotis scribet, leget et faciet scripturas illas quas debet in publicam formam reducere, in membranis et non in cartis abasis neque papireis fideliter conscribendo: necnon sententias et dicta testium donec publicata fuerint sub secreto fideliter retinebit, orphanorum, uiduarum et pupillorum et miserabilium personarum, ecclesiarum, hospitalium et pontium iura legaliter manutenebit et non erit in aliquo tractatu uel consilio in quibus ordinetur et tractetur quod Serenissimus dominus Imperator aut ipse dominus comes vitam perdant aut membrum aut capiantur mala captione: Et si hoc senserit fieri uel tractari illud impedit toto posse. Quod quidem instrumentum exinde confectum prefatus dominus Bartholomeus comes ad maiorem cautelam iussit et fecit sui sigilli appensione muniri. Rogantes dicti dominus Bartholomeus comes et presbiter Iohannes de Hieronymum de Sfondratis filium ipsius domini comitis notarium infrascriptum, quatenus de predictis unum et plura tenoris huiusmodi conficiam instrumenta.

Actum et factum Ragusii in palatio Archiepiscopali sito intra muros civitatis Ragusii, presentibus dom Marino Marci sacrista ecclesiae cathedralis dicte civitatis et dom Hieronymo Michaelis et dom Georgio Radani et dom Francisco Allegreti omnibus presbiteris Ragusinis testibus idoneis ibi uocatis et rogatis et qui dixerunt se cognoscere suprascriptum dominum comitem et presbiterum Iohannem Simonis supranotatum.

Budući da su za očuvanje onoga što se kao željeno među smrtnicima ugovori najpogodnije isprave osigurane vjerodostojnom ovlasti, domišljata je oštromnost ljudske naravi – vodeći računa o nestalnosti smrtničkog pamćenja – kako ono što se učini među ugovornim strankama ne bi podleglo slabosti zaborava, izumila službu notarijata, po kojoj se željeno treba utanačiti i dugovječno čuvati s pomoću javnog spisa. Stoga neka znaju svi koji će čitati ovu javnu ispravu da je plemeniti muž, gospodin Bartolomej de Sfondratis iz Kremone, magistar, tajnik dubrovačke vlade, cijenjeni podanik svetoga (rimskog) carstva, na kojeg je po punini carske vlasti prenesena ovlast postavljanja notara i redovitih sudaca, kako se očito razabire iz povlastice koju je istomu za to dalo carsko vrhovništvo otvorenim pismom presvijetloga i preuzvišenoga gospodina Friedricha III, vazda uzvišenoga rimskog cara, osnaženim velikim visećim pečatom naprijed rečenoga gospodina cara, datiranim u gradu Gretz, devetog dana mjeseca veljače godine Gospodnje tisućčetiristosedamdesetosme, a tridesetosme godine njegova vladanja u svojstvu rimskoga princa i dvadesetšeste godine carske vlasti, ugarskoga pak kraljevstva devetnaeste, htijući milost iste ovlasti prenijeti na vjerodostojne, osobito sposobne i prikladne podanike carstva te povećati broj notara i redovitih sudaca, provjerivši sposobnost i čistoću vjere časnoga svećenika Ivana Šimunova sa Šipana, dubrovačkoga klerika, koji je ponizno pristupio i klekao pred istoga gospodina grofa Bartolomeja te od njega odano

zatražio da ga odlikuje povlasticom notarijata i redovite sudbene ovlasti, svakim je načinom, putem, oblikom i pravom kojim je bolje mogao istoga prezbitera Ivana Šimunova po istoj ovlasti datoj od naprijed spomenutoga svetog rimskog carstva postavio i učinio notarom i redovitim sucem te je istomu dao, prenio i odobrio službu notarijata i redovitog sudstva, pa je istoga, koji je to odano i ponizno primio, naprijed spomenutom carskom ovlasti zakonito i svečano uveo u službu perom i pernicom koje je položio u njegove ruke, uz popratni udarac pljuskom u znak poniznosti i trpeljivosti u davanju i odobravanju pa je rečeni gospodin grof Bartomolej po naprijed spomenutoj ovlasti rečenomu prezbiteru Ivanu, nazočnom, molećem i ponizno primajućem, dao i odobrio da po čitavom rimskom carstvu može dati ispisivati i objavljivati ugovore, isprave, presude, oporuke i posljednje volje i bilo koje sudske akte, te siročadi određivati hranarinu, oslobađati ih starateljstva, usvajati i pridruživati onima koji ushjednu te kopijama i otpravicima, rješenjima o oslobađanju iz starateljstva, usvojenju, pridruživanju te bilo kojim ugovorima, potvrđama povlastica i spisima posredovati i pružati usluge onima koji zamole i zatraže primjenu ovlasti redovitoga sudstva te se njemu obrate za odluke i obrazloženja; te također činiti i javno vršiti određene druge čine za koje se zna da spadaju na službu javnog bilježnika i redovitog suca. Rečeni prezbiter Ivan spomenutom je gospodinu grofu Bartolomeju, koji nastupa umjesto i u ime svetoga rimskog carstva te u svoje osobno ime, samomu svetom rimskom carstvu i njemu osobno položio vidljivu i pravu prisegu te se rečeni prezbiter Ivan, dotičući svoja prsa zakleo na sveta Božja evanđelja u rukama someanutoga gospodina grofa Bartolomeja da će kako javne tako i privatne isprave, oporuke, bilo koje sudske akte te sve ono ukupno i pojedinačno što bude trebao činiti i pisati po obvezi rečenih službi, pisati, čitati i činiti pravično, čisto i vjerno, otklonivši svaku prijetvornost i spletku te laž i prijevaru, da će spise koje treba sastavljati u javnom obliku, vjerno ispisivati na (novim) pergamenama, ne na sastruganima niti na papiru; da će isto tako čuvati tajnima presude i iskaze svjedoka dok ne budu objavljeni, da će prava siročadi, udovica, djece pod skrbništvom i bijednih osoba, crkava, bolnica i mostova štititi po zakonu i da neće biti ni u kakvom paktu ili vijeću u kojemu bi se odredilo ili dogovaralo da naš prejasni gospodin car ili sam gospodin grof izgube život ili budu osakaćeni ili opakom prijevarom zarobljeni; a ako sazna da se to zbiva ili dogovara, to će svim silama spriječiti. Zatim je ovu ispravu gospodin grof Bartolomej radi veće sigurnosti naredio i dao utvrditi svojim visećim pečatom; rečeni gospodin grof Bartolomej i prezbiter Ivan zatražili su od mene Jeronima de Sfondratis, sina istoga gospodina grofa, niže potpisanoga notara, da o naprijed rečenomu sačinim jednu i više isprava ovakog sadržaja.

Utvrđeno i učinjeno u Dubrovniku, u nadbiskupskoj palači što se nalazi unutar zidina grada Dubrovnika, u nazočnosti dum Marina Markova, sakristana katedralne crkve rečenoga grada i dum Jerka Mihova i dum Đura Radanova i dum Frana Al-

legreti (Radoslavova), sve redom dubrovačkih prezbitera, prikladnih svjedoka, ondje pozvanih i zamoljenih, a koji su rekli da poznaju gore navedenoga gospodina grofa i gore somenutoga prezbitera Ivana Šimunova.

16/3/1503

Acta (Partes) Consilii Rogatorum, 29/119v.

Quia libri cancellarie Archiepiscopalis male gubernati et male custoditi fuerunt, ita quod cognoscitur ipsos libros esse in multis locis viciatos: et de pluribus ipsorum librorum folia lacerata et etiam quinternos ablatos. Et causa huiusmodi inconuenientium fuit, quia dicti libri non fuerunt sub cura alicuius specialis persone: sicut sunt libri notarie et cancellarie nostre et aliorum officiorum nostrorum. Idcirco auctoritate presentis consilii et per licentiam datam per Reverendum dominum vicarium Reverendissimi domini Archiepiscopi statuimus et ordinamus quod dicti omnes libri tam qui sunt hucusque quam qui erunt de cetero actorum dicte cancellarie Archiepiscopalis, stare semper debeant in manibus et sub cura unius boni sacerdotis eligendi per presens consilium cum licentia ordinarii. Qui eligendus debeat tenere sub cura et custodia sua dictos omnes libros. Et deputari debeat unus locus in palatio Archiepiscopali in quo dicti libri reponi et salvari debeant sub clavi que stare debeat in manu dicti qui ad hoc deputabitur. Et nullus tam clericus quam laycus possit accipere de manu talis custodis aliquem ex dictis libris sub pena contrafacienti yperperorum centum, et dicto custodi priuationis officii et yperperorum centum. Omnes tamen quibus necessitas eueniet alicuius scripture habende aut perquirende ex dictis libris debeant recurrere ad dictum custodem sicut recurritur ad notarios et cancellarios nostros pro scripturis notarie et cancellarie. Et dicto custodi soluere prout erit equum et honestum tam pro perquirendo quam pro extrahendo dictas scripturas.

Budući da se knjigama nadbiskupske kancelarije loše upravljalo i loše ih se čuvalo, pa se pozna da su te knjige na mnogim mjestima oštećene, a u više tih knjiga iskidani su listovi pa i razneseni kvinterni, a uzrok je takvih nezgoda bio taj što rečene knjige nisu bile pod brigom neke posebne osobe kao što jesu knjige našega notarijata i naše kancelarije te drugih naših ureda, zbog toga vlašću ovoga Vijeća, a dopuštenjem datim od poštovanog gospodina vikara mnogopoštovanoga gospodina Nadbiskupa odlučujemo i određujemo da sve rečene knjige akata rečene nadbiskupske kancelarije, kako one dosadašnje tako i buduće, moraju uvijek biti u rukama i pod brigom jednoga dobrog svećenika, kojega uz dopuštenje ordinarija treba izabrati ovo Vijeće. I da taj kojega treba izabrati mora pod svojom brigom i čuvanjem držati sve rečene knjige. I da se u nadbiskupskoj palači mora izdvojiti jedno mjesto na kojem se rečene knjige moraju odlagati i čuvati pod ključem koji mora biti u ruci rečenoga (svećenika) koji za to bude određen; a da iz ruke toga čuvara nitko, ni kle-

rik ni svjetovnjak, ne može uzimati nijednu od rečenih knjiga, pod prijetnjom od sto perpera onomu tko prekrši, a rečenomu čuvaru (pod prijetnjom) lišenja službe i sto perpera. Svi pak oni kojima bude trebalo dobiti ili pretražiti neki spis iz rečenih knjiga da se moraju obratiti rečenomu čuvaru, kao što se obraćaju našim notarima i kancelarima za spise notarijata i kancelarije, te rečenomu čuvaru platiti kako bude pravo i pošteno, kako za pretraživanje tako i za izdavanje otpravaka rečenih spisa.

19/5/1557

Cons. Rog. 54/10

Vedendose come la gran liberta quale tiene ciascaduno della citta, per minimo che sia, d'intrare nelli officii del palazzo nostro, cioue (sic!) nella Notaria e cancellaria, e mescolare li libri, vedderli e farli portare da uno luogo ad altro; per la quale cossa ne nascono infiniti inconuenienti e tali che mai se troua uno libro al luogo suo, oltra che se troui come mancano alcuni libri di uendite e sententiae, cossa inciuiile enorme e de molto danno.

Percio per obuiar' a questi abusi e per dare modo di qualche gouerno alli predicti libri di Notaria e cancellaria, par' alli signori Proueditori della citta, se debbia fare l'infrascritta prouisione.

Primariamentechel se debbia deputare il luogo del collegio al publico seruigio e gouerno de dicti libri, nel quale luogo del collegio se debbia far uno appartamento secodo sera disegnato dalli magistri intelligenti di tauolae, con li cancelli a modo delle inferratae, acciochel lume possi da la parte delle finestrae del collegio penetrare dentro uerso la porta del dicto collegio & in dicto appartamento se debbiano da dua parti far dua sparti de tauolae accio chi hauera bissogno de domandar uno libro per cauare la copia, lo possi fare et in mezzo se debbia ponere la porta. Dentro poi se debbiano preparare le scanciae seu polizae nel modo qualhora sono in Notaria e cancellaria et una parte se debbia attribuire per uso delli libri di Notaria e l'altra per li libri della cancellaria, accommodando le scanceae seu polizae de mo(do) habbino ben seruire e che li libri distintamente se possino reporre senza ueruna implicatione e che nel dicto luogo se debbiano fare li banchi per scriuere, talche uolendo li notari andarui per scriuere il banco sia commodo, e lo medemo per li cancellieri, talche ogni ufficio habbi lo suo banco con tutte le commoditadi opportune facendosi fenestrae acconciare de modo ui si possi commodamente stare.

Al dicto luogo debbiano stare li dua coadiutori di Notaria e della cancellaria. L'ufficio de li quali sia questo di non permettere che l'huomo del mondo ui possi intrare salui li signori consuli, signori thesaurieri e signori Procuratori di Santa Maria e di Santo Biaggio et ad altra persona non debbiano lassar' intrare sotto pena de iperperi 25 a qualunque quali lassassero intrar e collui qual intrasse. E parimente non debbia-

no lassare portare fuora alcuno libro, saluo al officio delli signori consuli e seruiti se ne harano (sic!), subito debbiano farli riportar al luogo loro, et dicti coadiutori debbiano ponere li libri in ordine secondo li sua auellizamenti(?) e doue ad alcuno libro tale auellizamento mancasse lo debbiano riporre perche sortendo una uolta bene li dicti libri leuata la causa che nessuno gli habbi transportar e mescolare, starano sempr' in ordine, e quando dicti coadiutori serano ricercati a dare la copia di qualche scrittura, debbiano darla mediante lo giusto loro pagamento.

Li notari non habbino in Notaria tenere altri libri che quelli di pregadi, Minore consiglio, Commissioni, de piu habbino tenere quelli libri quali giornalmente accadono, si com' il libro de debiti, diuersi, procurae, patti matrimoniali, carthe dotali, testamenti, libro di contralicterae, di doni, depositi et altri habbino star al luogo nel collegio deputato.

Parimenti li cancellieri non habbino tener altri libri in cancellaria che quelli corrino giornalmente, si come li due libri de computi mobili e stabili, diuerse presenti uendite, sententiae, libro delle intentioni, procurae, aptagli, libro di pollizae e quei altri libri quali giornalmente accadeno e quando o Notaro o Cancelliere uora andar in collegio a scriuere che ui possi andar al suo beneplacito et a cadauno di loro si debbia dare la sua ciau (sic!) per aprire e serar' al suo beneplacito.

E perche s'ha piu uolte uisto come li signori di collegio hanno cacciati li signori consuli dal luogo di collegio e percio ui suono state mille perturbazioni, di qua in auanti li signori di collegio se debbiano raccogliere nella sala del pregado piccolo e li signori consuli s'habbiano raccogliere nella cancellaria quale si debbia attamente accommodare per il suo Tribunale e tutti habbino attender' a fare l'ufficio suo con ogni possibile diligenza.

E perche nel magazzino posto sotto lo collegio gli ufficiali del Armamento, per uno abuso, ui sogliono tenere della poluere di Bombarda, che di qua in auanti in dicto luogo non se possi tenere poluere, accio non habbi seguire qualche inconueniente di fuoco qual abbrugiasse i libri se riporano in collegio. Dal che Dio ne guardi.

Et hoc prouedimentum semper possit corrigi, emendari et in meliorem formam redigi.

Budući da se vidi kako velika sloboda koju ima svatko u gradu, pa i oni najneznatniji, da uđe u urede naše palače, to jest u notarijat i kancelariju, pa pretura knjige, gleda ih i prenosi s jednoga mjesta na drugo, prouzroči da se izrode beskrajne nepravilike pa tako da se neka knjiga nikada ne nalazi na svomu mjestu, uz to se ustanovi kako nedostaju neke knjige od prodaja i presuda, što je silno necivilizirana i veoma štetna stvar.

Stoga, da bi se spriječilo te zloporabe i dalo načina nekakvom upravljanju naprijed rečenim knjigama notarijata i kancelarije, providnicima grada se čini da treba donijeti sljedeću uredbu.

Najprije da se mora odrediti mjesto u kolegiju za javnu službu i upravljanje rečenim knjigama, a u tomu mjestu unutar kolegija mora se prema nacrtu vještih stolarskih majstora učiniti jedan odjeljak s pregradom u obliku željezne rešetke, tako da svjetlo od prozora kolegija može prodirati unutra prema vratima rečenoga kolegija, a u rečenom se odjeljku moraju na dvije strane načiniti dva odvojena stola kako bi se, kad ustreba neka knjiga radi vađenja prijepisa to moglo učiniti, a u sredini treba postaviti vrata. Zatim se unutra moraju prirediti regali odnosno police, onako kako su sada u notarijatu i kancelariji pa jednu stranu treba dodijeliti za korištenje knjiga notarijata a drugu za knjige kancelarije, smještajući regale ili police tako da dobro služe i da se knjige mogu pregledno odložiti bez ikakva zapletanja te da se u rečenomu mjestu trebaju načiniti stolovi za pisanje tako da kada notari ushtjednu tamo poći da pišu stol bude udoban, a isto tako za kancelare, tako da svaki ured ima svoj stol sa svim pogodnostima, podešavajući prozore na način da se tu može udobno stajati.

Tu moraju stajati dva pomoćnika notarijata i kancelarije, čija bi dužnost bila ne dopuštati da tamo ulazi itko osim gospode sudaca, gospode rizničara i gospode prokuratora svete Marije i svetoga Vlaha, a ne smiju unutra puštati druge osobe pod prijetnjom 25 perpera svakomu koji bi dopustio ulaženje i onomu koji bi ušao. A isto tako ne smiju dopustiti iznošenje bilo koje knjige vani osim u ured gospode sudaca, a čim se njom posluže odmah se moraju pobrinuti za povrat na njezino mjesto, a rečeni pomoćnici moraju knjige staviti u red prema njihovim navlakama, a ukoliko nekoj knjizi nedostaje takva navlaka moraju je iznova staviti, jer kad se rečene knjige jedanput dobro slože nakon zaključenja postupka da ih nitko ne prenosi niti mijša uvijek će stajati u redu, a kad se od rečenih pomoćnika zatraži da dadu prijepis nekog spisa trebaju ga dati uz pravičnu naplatu.

Notari ne trebaju u notarijatu držati drugih knjiga osim knjiga Senata, Malog vijeća, naloga, povrh toga trebaju držati one knjige što su svakodnevno potrebne, kao što su knjige dugovanja, raznih predmeta, punomoći, ženidbeni ugovori, potvrde prćija, oporuke, knjiga uzvratnih dopisa, darova, pologa, a druge trebaju stajati na svomu mjestu u određenomu kolegiju.

Isto tako kancelari da ne drže u kancelariji drugih knjiga osim onih što trebaju svakodnevno, kao što su dvije knjige računa od pokretnina i nekretnina, raznih sadašnjih prodaja, presuda, knjiga tužbi, punomoći, aptaga, knjiga polica (osiguranja) te one druge koje svakodnevno trebaju; a kad bilo notar bilo kancelar bude htio ići pisati u kolegiju da može po volji poći, a svakomu od njih treba dati njegov ključ da po volji otvori i zatvori.

A budući da se više puta vidjelo kako su gospoda od kolegija izgonili gospodu suce iz mjesta kolegija, zbog čega je bilo tisuću pomutnji, od sada ubuduće gospoda od kolegija trebaju se sastajati u maloj dvorani Senata, a gospoda suci trebaju se

sastajati u kancelariji koja se treba na prikladan način prilagoditi za njihov sud, pa svi trebaju prionuti da svoju službu vrše sa svim mogućim marom.

A budući da u spremištu što se nalazi ispod kolegija službenici od oružja zloporabom običavaju čuvati prah za lumbarde neka se od sada ubuduće u rečenomu mjestu ne može držati prah, da ne bi uslijedila nekakva nezgoda s požarom, koji bi spalio knjige što će se smjestiti u kolegiju. Od čega nas Bog sačuvao!

A neka se ova uredba može uvijek ispraviti, poboljšati i redigirati u boljem obliku.

25/6/1582

U seriji Venditiones Cancellarie, sv. 71 za godinu 1557, na kraju indeksa nalazi se sljedeća zabilješka iz godine 1582:

Hic fit nota *ad perpetuam memoriam* et rectam intelligentiam scripturarum et negotiorum actorumque quae occurrerunt a multis hinc retro decursis annis forte XVII in circa proxime decursis ob carentiam huius libri venditionum, quo tempore amissus siue absconditus fuit et hodie gratia Dei cuius Scriptura dicit, nil occultum quod non sciatur, repertus et reportatus fuit in cancellariam et de nouo religatus, quia erat male conditionatus. Laus Deo.

Ovdje se unosi napomena za vječno pamćenje i razumijevanje spisa i poslova te događaja što su se zbivali unatrag mnogo proteklih godina, možda oko proteklih sedamnaest, zbog nedostatka ove knjige Prodaja, tijekom kojeg je vremena bila izgubljena ili sakrivena, a danas je milošću Božjom – čije Pismo kaže da ništa nije skriveno da se ne bi saznalo – nađena i vraćena u Kancelariju te ponovno uvezana, jer je bila u lošem stanju. Bogu hvala.

5/1/1576

Cons. Rog. 63/123v.

...de faciendo unum publicum proclama in lodia, quod quicumque accusauerit illum, uel illos qui per preteritum quouis tempore furatus est, et furati sunt libros ex Notaria et Cancellaria nostra, et per accusationem talis Accusatoris ueritas fuerit reperta, quod eidem Accusatori dare debeant ducati auri mille de pecuniis comunis nostri, pro quibus comune habere debeat regressum contra bona culpabilis uel culpabilium, et de pluri quod dictus Accusator possit introducere in ciuitatem nostram duos homicidas simplicis homicidii, et teneatur secretus, et si forent duo uel plures, qui furati fuissent dictos libros, quod ille eorum qui primo reuelaret alios, intelligatur liber ab omni poena, et quod fuerit consecutus illud idem beneplacitum quod supra oblatum

est Accusatori, hoc tamen semper declarato, quod eius accusatio prius debeat uerificari. (omnes : 1)

Da se učini jedan javni proglas u loži da tko god optuži onoga koji je prije nekog vremena ukrao ili one koji su ukrali knjige iz našega notarijata i kancelarije, a po tužbi takva tužitelja bude otkrivena istina, da se istom tužitelju treba dati tisuću zlatnih dukata iz novca naše općine, koje općina mora namiriti na teret dobara krivca ili krivaca, a da povrh toga rečeni tužitelj može uvesti u naš grad dvojicu ubojica odgovornih za jednostavno ubojstvo i da se drži u tajnosti, a ako bi bila dvojica ili više onih koji su ukrali rečene knjige da se onaj između njih koji prvi otkrije ostale, smatra slobodnim od svake kazne te da postigne onu istu povlasticu što je gore ponuđena tužitelju s tim da je ipak uvijek jasno da se njegova tužba mora prije provjeriti.

25/5/1599

Cons. Rog. 76/211v.

Essendo stato imposto alli Signori Proueditori della città che si debba far un *archiuio* dove si habbino da riporre et conseruare li privilegii et le gratie otenute dalli Principi, riportano nel modo che segue:

Che in Consiglio di Pregati si debbano creare tre gentil'uomini, li quali debbano quanto prima raccorre tutti li privilegii, scritture et lettere concernenti la cautione della nostra città, fatte da qual si uoglia Pontefice, Re, Cardinale o Principe tanto esistenti alle sante reliquie, quanto in Tesauraria o altro luogo doue fussero o doue trouar si potessero.

Raccolte che l'haueranno, debbano farle acopiare con diligenza da qualche scrittore di letera legibile e tanto quelle che sono in latino quanto in seruiano, turchesco o altro linguaccio, facendo cinque libri apartati in uno delli quali farano accopiare quelli Privilegii o lettere di concessioni et scritture de cautioni della città di Roma, numerando una dopo l'altra et nel libro et su la scrittura et ponerle in una delle scansie che si faranno per conseruarle con contrasegnar la detta scansia *Roma* si come sara il detto libro cotrasegnato et dentro in esso anche poner tutti li priuilegii e altre scritture che sarano accopiate in detto libro. Parimente nell'altro libro li priuilegii e scritture di Ongaria, nel terzo libro li priuilegii e scritture di Spagna e Napoli et regno di Sicilia, nel quarto libro li priuilegii e scritture turchesche et il quinto fare diuerse scritture con contrasegnar ciascheduno del suo Regno o Prouincia come di sopra.

Che nel camerino quale a dirimpetto delle porte del Minor Consiglio o in altro luogo si debba accommodare Armario in modo che meglio parera a' detti tre deputati dove

haverano depositar tutte le sopradette scritture per conseruarle *ad eternam memoriam* et accomodar le scansie con contrasegni de li libri sopradetti et con tutte quelle maggiori diligenze che gli parera a' fine che sempre con facilità ogni scrittura possa trouarsi.

Che di detto Camarino et delle dette scritture debbano esser due chiaui delle quali una debba star in mano dell'Illustrissimo Signor Rettore, et che successivamente li Rettori debbano sempre consegnarla alli suoi successori insieme con le chiaui delli sigilli della Repubblica come al presente si usa fare et altra chiaue debba stare in potere delli signori Thesaorieri.

Budući da je gospodi providnicima grada naloženo da treba dogotoviti arhiv gdje bi se imale odložiti i čuvati povlastice i milosti dobivene od vladara, oni daju sljedeće izvješće:

Da u Senatu treba izabrati tri vlastelina koji trebaju čim prije skupiti sve povlastice, spise i pisma koja se tiču sigurnosti našega grada, što potječu od bilo kojega pape, kralja, kardinala ili princa, kako one što su uz svete moći tako i one što su u riznici ili drugomu mjestu, gdje bi bile ili se mogle naći.

Čim ih skupe trebaju ih dati brižljivo prepisati po nekomu pisaru čitljiva rukopisa, kako one što su na latinskom, tako i one što su na srbijanskom, turskom ili drugom jeziku, tako da se učini pet zasebnih knjiga, u jednu od kojih će dati prepisati one povlastice ili pisma koncesija te spise jamstava iz grada Rima, označujući brojem jednu za drugom i u knjizi i u spisu pa ih staviti u jednu od polica što će se učiniti da bi ih se čuvalo, označujući rečenu policu oznakom "Rim" kako će biti označena rečena knjiga, a u nju također staviti sve povlastice i druge spise što će biti prepisane u rečenoj knjizi. Isto tako u drugu knjigu povlastice i spise iz Ugarske, u treću knjigu povlastice i spise iz Španjolske i Napulja te kraljevine Sicilije, u četvrtu knjigu turske povlastice i spise, a petu učiniti za različite spise, označujući svaki po njegovu kraljevstvu ili pokrajini, kao gore.

Da u sobici što je nasuprot vrata Maloga vijeća ili u drugomu mjestu treba smjestiti ormar na način kako se bude bolje činilo trojici za to određenih, gdje će imati deponirati sve gore rečene spise da se sačuvaju za vječno pamćenje te smjestiti police s oznakama gore rečenih knjiga, a s onom najvećom brižljivošću kako im se bude činilo, kako bi se svaki spis mogao uvijek s lakoćom naći.

Da od rečene sobice i rečenih spisa moraju biti dva ključa, od kojih jedan mora biti u ruci presvijetloga gospodina Kneza i da ga Knezovi susljedno moraju uvijek predavati svojim nasljednicima zajedno s ključevima od pečata Republike, kao što se sada običava činiti, a drugi ključ mora biti pod kontrolom gospode rizničara.

30/4/1777

Cons. Minus 104/222v.

Captum fuit de terminando quod instrumenta contenuta in Libro Diversorum de foris huius Publice Cancellarie de 1776 qui casu fuit laceratus a canibus nocte proxime transacta debeant denuo transcribi in alium librum ab illis respectivis cancellariis qui illa stipulauerunt, et quod in initio supradicti noui Libri debeat notari, quod dicta instrumenta fuerunt transcripta ob suprascriptam causam; et quod conseruari debeant fragmenta foliorum dicti libri lacerati et quod communicari debeat Partibus interesse habentibus in dictis instrumentis quando fuerint transcripta eadem instrumenta, ut uideant et recognoscant tenorem suprascriptorum instrumentorum.

Zaključeno je da se odredi da isprave sadržane u knjizi raznih vanjskih predmeta ove javne kancelarije iz godine 1776, koju su slučajno prošle noći rastrgali psi, moraju iznova prepisati u drugu knjigu oni dotični kancelari koji su te isprave utanačili, a da se na početku gore rečene nove knjige mora unijeti napomena da su rečene isprave bile prepisane zbog gore zapisanog uzroka i da se moraju sačuvati ulomci listova rečene rastrgnute knjige te da se mora priopćiti strankama što imaju interes u rečenim ispravama, nakon što iste isprave budu prepisane, da pogledaju i priznaju sadržaj gore zapisanih isprava.

Riassunto

A PERENNE MEMORIA

Nonostante numerosi articoli su struttura e ricchezza del archivio di Stato a Dubrovnik non esiste ancora un compendio esauriente della sua storia. A guisa di contributo per una possibile ed auspicabile sintesi futura possono servire alcuni documenti custoditi in questo archivio, pubblicati qui in originale latino o italiano e nella traduzione croata. Oltre ad una solenne investitura di un notaio del 1499 e al decreto del Consiglio dei pregati sull'archivio, del 1599, si tratta dei documenti illustranti la sistematica cura del funzionamento di notariato e cancelleria nella Repubblica di Dubrovnik (Ragusa). Il Senato emana un regolamento anche alla cancelleria arcivescovile ed alcuni decreti miranti alla protezione dei privilegi e altri documenti nonché alla loro ricostruzione nei casi di danni subiti da alcuni libri ufficiali.

Parola chiave: Repubblica di Dubrovnik, archivio, trecento, quattrocento